

מדרש אסתר רבה -
פסיפס של אגדה
פרופ' ארנון עצמון

שיעור 1:

”התחילו צווחין ווי” - עיון בפתיחתאות למדרש הקדום

(א) רב פתח:	וְהָיוּ חַיִּיהָ תְּלוּאִים לָהּ מִנְּגֵד	(דברים כח, טו)
(ד) שמואל פתח:	וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאַרְץ אוֹיְבֵיהֶם	(ויקרא כו, מד)
(ה) ר' יודה בר' סימון פתח:	כֹּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרִי	(עמוס ה, יט)
(ו) ר' יצחק פתח:	וּבְמִשְׁלַח רְשָׁעִים יֵאָנַח עִם	(משלי כט, ב)
(ז) ר' לוי פתח:	וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשָׁפִים בְּעֵינֵיכֶם	(במדבר לג, נה)
(ח) ר' חננאל בר אדא פתח:	דְּבָרֵי פִי חָכָם חֵן וְשִׁפְתוֹת פְּסִיל תִּבְלָעֵנוּ	(קהלת י, יב-יג)
(ט) ר' יודה בר' סימון פתח:	מִמְּלוֹךְ אָדָם חֲנָף מִמוֹקְשֵׁי עִם	(איוב לד, ל)
(י) ר' ברכיה פתח:	מִי פָעַל וְעָשָׂה קוֹרָא הַדּוֹרוֹת מִרְאֵשׁ	(ישעיהו מא, ד)

אסתר רבה, פתיחתא ראשונה, א-ג (מהד' תבורי עצמון, עמ' 3-9)

רב פתח: והיו חיייה תלואים לך מנגד (ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייה) (דברים כח, סו)
 ...רב פתח קרייה בהמן: והיו חיייה תלואים לך מנגד - מעת לעת. ופחדת לילה ויומם - בשעה שהכתובים פורחין. ולא תאמין בחייה - להיות עתידים ליום הזה (אסתר ג, יד)...

והתמכרתם שם לאיביה לעבדים ולשפחות ואין קנה (אלה דברי הברית) (דברים כח, סח) ...
 ולמה ואין קונה? רב אמר: על ידי שלא הקניתם דברי הברית, שאין בכם מי קונה דברי חמשת ספרי תורה, בג' מנין של קונה... אמר ר' יצחק: לעבדים ולשפחות אין אתם נקנין, אבל נקנין אתם להשמיד להרוג ולאבד. שכן אסתר אומרת לאחשורוש: ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי (אסתר ז, ד). שכן כתב לנו משה רבינו בתורה והתמכרתם שם לאיביה לעבדים ולשפחות ואין קונה (דברים כח, סח) שמא להשמיד להרוג ולאבד (אסתר ז, ד)? כיון שראו הכל כן התחילו צווחין ווי ויהי בימי אחשורוש.

בבלי, מגילה יא ע"א

ויהי בימי אחשורוש - אמר רב: ווי והי. הדא דכתיב והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות וגו' (דברים כח, סח)

אסתר רבה, פתיחתא שנייה, ד (מהד' תבורי עצמון, עמ' 9-10)

שמואל פתח: ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם (ויקרא כו, מד).

לא מאסתים - בבבל; ולא געלתים - במדי; לכלותם - ביון; להפר בריתי אתם - בימי מלכות הרשעה; כי אני ה' אלהיכם - לעתיד לבא.

תני ר' חייא: לא מאסתים - בימי אספסינוס; ולא געלתים - בימי טרגינוס; לכלותם להפר בריתי אתם - בימי המן הרשע; כי אני ה' אלהיכם - בימי גוג ומגוג.

אמר ר' לוי: בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. הקב"ה בירך את ישראל בעשרים ושנים אותיות וקללן בשמנה... ואלו משה רבינו בירכן בשמנה וקללן בכ"ב. בירכן בשמנה מן והיה אם שמוע (דברים כח, א) ועד לעבדם (דברים כח, יד). וקללן בכ"ב מן והיה אם לא תשמעו (דברים כח, טו) עד ואין קונה (דברים כח, סח).

בבלי, מגילה יא ע"א

ושמואל אמר: לא מאסתים ולא געלתים לכלותם לא מאסתים - בימי יוונים, ולא געלתים - בימי אספסיינוס, לכלותם - בימי המן, להפר בריתי אתם - בימי רומיים, כי אני ה' אלהיהם - בימי גוג ומגוג.

אסתר רבה, פתיחתא רביעית, ו (מהד' תבורי עצמון, עמ' 13)

ר' יצחק פתח: ברבות צדיקים ישמח העם ובמשל רשעים יאנח עם (משלי כט, ב) - בשעה שהצדיקים נוטלין גדולה, חדוה והנחה ושמחה יש בעולם, והוא בעולם. והמלך דוד (שמואל ב ג, לא) - והוא שמלך דוד; והמלך שלמה (מלכים א ב, מה) - והוא שמלך שלמה; והמלך אסא (מלכים א טו, כב) - והוא שמלך אסא. אלו במלכי ישראל. במלכי אומות העולם מנין? שנאמר והמלך כורש (עזרא א, ז) - והוא שמלך כורש. ובשעה שהרשעים נוטלין גדולה בעולם ווי ואנחה וחרון אף בעולם. והמלך אחאב בן עמרי על ישראל (מלכים א טז, כט) - ווי שמלך אחאב; והמלך הושע בן אלה (השווה מלכים ב טו, ל) - ווי שמלך הושע בן אלה; והמלך מלך צדקיהו בן יאשיהו (ירמיהו לז, א) - ווי שמלך צדקיהו. באומות העולם מנין? שנאמר ויהי בימי אחשורוש - ווי שמלך אחשורוש.

בבלי, מגילה יא ע"א

רבא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא: ברבות צדיקים ישמח העם ובמשל רשע יאנח עם (משלי כט, ב), ברבות צדיקים ישמח העם - זה מרדכי ואסתר, דכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה, ובמשל רשע יאנח עם - זה המן, דכתיב והעיר שושן נבוכה.

שיעור 2: "ותמאן המלכה ושתי": דמותה של ושתי, בין ארץ ישראל ובבל

אסתר א, 11-12

לְהִבִּיא אֶת וְשֵׁתִי הַמֶּלֶכָה לְפָנַי הַמֶּלֶךְ בְּכֹתֵר מַלְכוּת לְהִרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשָּׂרִים אֶת יָפְיָהּ כִּי טוֹבַת מְרָאָה הִיא. וְתִמְאָן הַמֶּלֶכָה וְשֵׁתִי לָבוֹא בְּדַבַּר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּיַד הַסָּרִיסִים וַיִּקְצַף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעָרָה בּוֹ.

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, ספר אחד-עשר (מהד' שליט, עמ' 18)

בשומרה את החוקים הנהוגים אצל הפרסים האוסרים על נשותיהם להיראות לפני זרים, לא הלכה אל המלך.

אסתר רבה, ג, יג (מהד' תבורי עצמון, עמ' 79-80)

לְהִבִּיא אֶת וְשֵׁתִי הַמֶּלֶכָה לְפָנַי הַמֶּלֶךְ בְּכֹתֵר מַלְכוּת - אמ' ר' איבו: אני כפרתן של ישראל, כשישראל אוכלין ושותין ושמחין הן מברכין ומשבחין ומקלסין להב"ה, וכשאומות העולם אוכלין ושותין מתעסקין הן בדברי תפלות, זה אומר: מדיות נאות, וזה אומר: פרסיות נאות. אמר להם אותו טפש: כלי שאותו האיש משתמש בו אינו לא מדית ולא פרסית אלא כשדית. מבקשין אתם לראותה? אמרו לו הן, ובלבד ערומה. ר' פנחס ור' חמא בר גוריא בשם רב אמר: בקשה ליכנס אפילו בצלצול כזונה ולא הניחו אותה, אמרו לו: הן ובלבד שהיא וערומה. אמרה: אכנס בלא כתר. הן אומרים: שפחה היא זו. תלבש אחרת בגדי מלכות ותכנס.

אסתר רבה, ג, יד (מהד' תבורי עצמון, עמ' 80-82)

וְתִמְאָן הַמֶּלֶכָה וְשֵׁתִי - שלחה ואמרה לו דברים שהן נוגעין בלבו. אמרה לו: אם רואין אותי נאה הן נותנין עיניהם להשתמש בי והורגין אותך, ואם רואין אותי כעורה את מתגנה בי. רמזתו ולא נרמז עקצתו ולא נעקץ. שלחה ואמרה לו: קומים איסטבלאטי של בית אבא היית, והיית למוד להיות מכניס לפניך נשים זונות ערומות, ועכשיו שנכנסת למלכות לא חזרת מקלקולך. רמזתו ולא נרמז עקצתו ולא נעקץ. שלחה ואמרה לו: אפילו אנדידיקוס שלבית אבא לא נידונו ערומים!

אסתר רבה ד, ח (מהד' תבורי עצמון, עמ' 92)

וְכַדִּי בְּיָוֶן וְקָצַף - אמ' ר' חנינא: כדי הוא הבזיון שביזה אביה את כלי בית המקדש לקצפון שקצף עליה והרגה.

אסתר רבה, ה, ב (מהד' תבורי עצמון, עמ' 106)

זכר את ושתי - גזירה זאת שגזר עליה שתכנס לפניו ערומה ולא נכנס וקצף עליה והרגה, מן דקטלה שרי תהי ביה, למה שעשתה כהוגן, ואת אשר נגזר עליה, שלא כהוגן, ולמה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשוורוש ליתן רשות לבנות בית המקדש, ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות

אסתר רבה, פתיחתא, יב (מהד' תבורי עצמון, עמ' 24)

רב אמר: כל מה שאמר הקב"ה בו אמר, הה"ד והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד (ישעיהו יד, כג). "שם" - זה נבוכדנצר; "ושאר" - זה אויל מרודך; "ונין" - זה בלשאצר; "ונכד" - זה ושתי.

אסתר רבה, ג, א (מהד' תבורי עצמון, עמ' 64-67)

רב פתח: הוי משקה רעהו... שְׁתָּה גַם אֶתְּה וְהֶעֱרַל (חבקוק ב, טו-טז). הוי משקה רעהו - זה נבוכדנצר... ר' מנחם חתניה דר' אלעזר בר אבינא בשם ר' יעקב בר אבינא: כל ביתו של אותו רשע לא נדונו אלא ערומים, שְׁתָּה גַם אֶתְּה וְהֶעֱרַל (חבקוק ב, טז) - שְׁתָּה זֶה נְכוּכְד נְצָר, גַּם אֶתְּה זֶה בְּלִשְׁצָר, וְהֶעֱרַל זֶה וְשִׁתִּי - גַּם וְשִׁתִּי הַמְּלָכָה עֲשֵׂתָה מְשִׁתָּה נְשִׁים.

בבלי, מגילה יב ע"ב

ביום השביעי כטוב לב המלך ביין - אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא? אמר רבא: יום השביעי שבת היה, מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת לפיכך נגזר עליה שתישחט ערומה בשבת. היינו דכתיב אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשוורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, כשם שעשתה - כך נגזר עליה. ותמאן המלכה ושתי, מכדי פריצתא הואי, דאמר מר: שניהן לדבר עבירה נתכוונו, מאי טעמא לא אתאי? אמר רבי יוסי בר חנינא: מלמד שפרחה בה צרעת במתניתא תנא: בא גבריא אל ועשה לה זנב.

שיעור 3:

"אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו למדרש המאוחר

אסתר ג, 1

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו

אסתר רבה, פתיחתא ראשונה, ז, א (מהד' תבורי עצמון, עמ' 122-123)

זהו שאמר הכתוב: **כִּי רָשָׁעִים יֵאָבְדוּ וְאִיִּבֵי ה' פִּיקֵר כָּרִים** (תהלים לז, כ) – שאין מפטמין אותן לטובתן אלא לטבחה. כך המן הרשע לא נתגדל אלא למפלתו.

משל לאדם שהיה לו סייחה וחמורה וחזירה והיה נותן לחזירה בלא מדה ולחמורה ולסייחה במדה. אמרה סייחה לחמורה: מה שוטה זה עושה? אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית נותן לנו במדה, ולחזירה שהיא בטלה בלא מדה? אמרה לה: תבא השעה ואת רואה במפלתה, שאין מאכילין אותה יותר לכבודה אלא לרעתה. כיון שבא קלנדס נטלו לחזירה ונחרוה. התחילו נותנין שעורין לפני בתה של חמורה והיתה מנשפת בהן ולא אכלה. אמרה לה אמה: בתי, לא המאכל גורם אלא הבטלה גורמת. כך לפי שכתוב: **וַיִּשֶׂם אֶת כֶּסֶאוֹ מֵעַל כָּל הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ, לְפִיכֶךָ: וַיִּתְּלוּ אֶת הַמֶּן** (אסתר ז, י).

אסתר רבה, פתיחתא שנייה, ז, ב (מהד' תבורי עצמון, עמ' 123)

אמר רבי לוי: זהו שאמר הכתוב **בַּפְּרוּחַ רָשָׁעִים כָּמוֹ עֵשֶׂב וַיִּצְיָצוּ כָּל פְּעֻלֵי אֹן** (תהלים צב, ח), מה כתיב בסוף קרייה: **לְהַשְׁמַדֵם עַדֵי עֵד** (שם). לא נתגדל המן אלא לרעתו. ולמה גדלו?

משל לגליוור שקלל לבנו של מלך. אמר המלך: אם אני הורגו הכל אומרים: "גליוור הרג". עשה אותו טריכונוס ואחר כך עשה אותו הגמון ואחר כך התיז את ראשו. כך אמר הב"ה: אלו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשוורוש לבטל בית המקדש לא היה מי יודעו, אלא יתגדל ואחר כך יתלה. לפיכך וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו ואחר כך ויתלו את המן על העץ (אסתר ז, י). הרי אויבי הב"ה למפלתן הן מתגדלין. וכתוב **מִשְׁגִּיא לְגוֹיִם וַיֵּאָבְדוּם** (איוב יב, כג).

אסתר רבה, פתיחתא שלישית, ז, ג (מהד' תבורי עצמון, עמ' 124)

אם יעלה לשמים שיאו (איוב כ, ו) – לרומא, וראשו לעב יגיע – לעננא, כגללו לנצח יאבד – מה גללים הללו מזוהמין כך הוא מזוהם, וראיו יאמרו אי – חמיין ליה ולא חכמין ליה, אן הוא המן ואן הוא שלותו?

ר' פנחס הוה משתעי אילין עובדיא: ארי עשה סעודה לבהמה ולחיה וסיכך על גבן עורות של אריות וזאבים וחיות רעות. מן דאכלון ושתון אמרין: אלואי מאן יימר קומינן זמירה. תליין עיניהון בהדין תעלא. אמר לון: עניין לי אתון מה דאנא אמר לכון? אמרין ליה: הן. אמר לון: מאן דאחמי לן בעילאי הוא יחמי לן בארעאי. כך: מי שהראנו במפלתן של בגתן ותרש וצליבתן הוא יראה לנו במפלתו של המן, ומי שפרע מן הראשונים הוא יפרע לנו מן האחרונים. מה כתיב למעלה מן הענין? ויתלו שניהם על עץ (אסתר ב, כג), אף סופו של אותו האיש ליצלב.

אסתר רבה, ז, ה (מהד' תבורי עצמון, עמ' 125-126)

ר' פנחס אמר: שני עשירים עמדו בעולם, אחד לישראל ואחד לאומות העולם, ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם. קרח בישראל שמצא אוצרות של כסף וזהב שהטמין יוסף. והמן באומות העולם לקח אוצרות מלכי יהודה. וכיון שראה המלך את עשרו ואת עשרת בניו לפניו שרים, עמד וגדלו ורוממו, וה' ד' אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו. וצוה המלך שיהו כורעים ומשתחויים לו. מה עשה המן? עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו, וכל מי שהיה משתחוה להמן היה משתחוה לע"ז.

פרקי דרבי אליעזר, מט

ר' פנחס אומר שני עשירים עמדו בעולם אחד בישראל ואחד באומות העולם, קרח בישראל והמן באומות העולם, קרח שמצא אוצרות של זהב של יוסף והמן שלקח כל אוצרות של מלכי יהודה ואת כל אוצרות של קדשי הקדשים, וראה המלך עשרו ועשרת בניו סופרים וכותבין נוטרין לפניו, ורצה המלך לגדלו ולרוממו, שנ' גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא, וצוה המלך להיות כל עם ועם כורעים ומשתחויים לפניו, מה עשה המן עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו, וכל מי שהיה משתחוה להמן משתחוה לע"ז שעשה.

שיעור 4: "חלום מרדכי": קדום ומאוחר במדרש אסתר

אסתר ד, 7-8

וַיִּגְדֵּל לוֹ מְרַדְכֵי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ וְאֵת פְּרִשְׁתֵּי הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הַמֶּן לְשָׂקוֹל עַל גְּנוּי הַמֶּלֶךְ בְּיְהוּדִים לְאֲבָדָם. וְאֵת פֶּתֶשֶׁן כְּתַב הַדָּת אֲשֶׁר נָתַן בְּשׁוֹשֵׁן לְהַשְׁמִידָם נָתַן לוֹ לְהַרְאוֹת אֶת אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ וּלְצִוּוֹת עֲלֶיהָ לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל עַמָּהּ.

אסתר רבה, ח, ה (מהד' תבורי עצמון, עמ' 158)

וַיִּגְדֵּל לוֹ מְרַדְכֵי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ – אָמַר לְהַתֵּן: לֵךְ אִמּוֹר לָהּ: בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קָרְהוּ בָּא עֲלֵיהֶם, הֲהוּ"ד אֲשֶׁר קָרַף בְּדֶרֶךְ (דברים כה, יח).

ד"א אֲשֶׁר קָרְהוּ – בַּחלוּם. מִלְמַד שֶׁהִזְכִּיר לָהּ אֵת הַחלוּם אֲשֶׁר חָלַם מֵעַנִּין זֶה בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְמֶלֶךְ אַחֲשׁוּרוּשׁ. וִירָא וְהִנֵּה רַעַשׁ גָּדוֹל וְחֹזֵק וּבִהְלָה עַל הָאָרֶץ וּפְחָד וְרַעַד לְכָל יוֹשְׁבֵיהָ. וְהִנֵּה שְׁנֵי תַנִּינִים גְּדוֹלִים, וִירִיעוּ זֶה לְקִרְאָת זֶה וַיַּעֲרֹכוּ מִלְחָמָה, וַיִּנּוֹסוּ לְקוֹלָם כָּל גּוֹי הָאָרֶץ. וְהִנֵּה בִּינֵיהֶם גּוֹי אֶחָד קָטָן, וַיִּקְוּמוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל הַגּוֹי הַקָּטָן לְאֲבֹד זָכְרוּ מֵעַל הָאָרֶץ. וַיְהִי הַיּוֹם הַהוּא חוֹשֶׁךְ לְכָל הָעוֹלָם, וַיִּצָּר לְגוֹי הַקָּטָן מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ אֵל ה'. וְהַתַּנִּינִים נִלְחָמִים בְּאֲכֹזְרִיּוֹת חֲמָה וְאִין מִפְרִיד בִּינֵיהֶם. וִירָא מְרַדְכֵי וְהִנֵּה מְעִין מִים אֶחָד קָטָן עָבַר בֵּין שְׁנֵי הַתַּנִּינִים הָאֵלֶּה וַיִּפְרִיד בִּינֵיהֶם מִן הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר הָיוּ נִלְחָמִים. וְהַמְעִין נִגָּר וַיְהִי לְנַחַל שׁוֹטֵף כְּשׁוֹטֵף יָם הַגְּדוֹל, וְהוֹלֵךְ וְשׁוֹטֵף בְּכָל הָאָרֶץ. וִירָא וְהִנֵּה זֶרְחָה הַשְּׁמֵשׁ לְכָל הָאָרֶץ וַיֹּאזֶר הָעוֹלָם. וַיִּתְרוֹמֵם הַגּוֹי הַקָּטָן וְהַגְּבוּהִים הוֹשְׁפְלוּ, וַיְהִי שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּכָל הָאָרֶץ. וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וּמֵעַלָּה, וַיִּנְצֹר מְרַדְכֵי אֶת הַחלוּם אֲשֶׁר חָלַם. וּבַעַת אֲשֶׁר הִצִּיר לוֹ הַמֶּן, אָמַר לְאֶסְתֵּר עַל יְדֵי שְׁלוּחָהּ: הִנֵּה הַחלוּם אֲשֶׁר סִפְרָתִי לָךְ בְּיָמַי נִעוּרֶיךָ, וְעַתָּה קוֹמִי וּבַקְשִׁי רַחֲמִים מֵאֵת הַב'ה, וּבֹאִי לְפָנַי הַמֶּלֶךְ וְהִתְחַנְנִי עַל עַמְּךָ וְעַל מוֹלַדְתְּךָ.

חלום מרדכי, תרגום השבעים (מהד' כהנא)

שָׁנָה הַשְּׁנִית לְמֶלֶךְ הַמֶּלֶךְ הַגְּדוֹל אַחֲשׁוּרוּשׁ בְּאֶחָד לְנִיסָן חֹזֵה חלוּם מְרַדְכֵי בֶן יֵאִיר בּוֹ שְׁמַעִי בֶן קִישׁ לְמִטָּה בְּנִימִין, אִישׁ יְהוּדִי אֲשֶׁר גָּר בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה אִישׁ גְּדוֹל מִשְׁרַת בַּחֲצַר הַמֶּלֶךְ, וְהוּא הָיָה מִן הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל מִירוּשָׁלַיִם עִם יְכָנִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, בַּחלוּמוֹ וְהִנֵּה קָלוֹת וְהַמּוֹלָה רַעֲמִים וְרַעַשׁ וּבִהְלָה בְּאָרֶץ, וְהִנֵּה שְׁנֵי תַנִּינִים גְּדוֹלִים נִרְאוּ וּשְׁנֵיהֶם עֲרוּכֵי מִלְחָמָה וַיִּגְדַּל קוֹלָם, וּלְקוֹלָם נִכּוֹנוּ כָּל הָעַמִּים לְקָרֵב לְמַעַן הִלָּחֵם בְּגוֹי צְדִיק, וְהִנֵּה יוֹם חֹשֶׁךְ וְאֶפְלָה מִצּוֹקָה וְאַנְחָה צָרָה וּמְבוּכָה גְּדוֹלָה עַל הָאָרֶץ, וְהָעַם הַצְּדִיק נִבְעַת כָּלֹּ בִירָאוֹ מִפְּנֵי הָרַעָה וַיִּתְעַתְּדוּ לְמוֹת, וַיִּצְעֲקוּ אֵל ה' וּבִזְעָקָם וְהִנֵּה כְּמוֹ נֶהַר גְּדוֹל וּמִים רַבִּים יוֹצְאִים מִמְּעִין קָטָן, וְהַשְּׁמֵשׁ זֶרְחָה וַיְהִי אֹרֹךְ וְהַשְּׁפָלִים הִתְרוֹמְמוּ וַיִּבְלַעוּ אֶת הַנְּכַבְדִּים, וַיִּיקֶץ מְרַדְכֵי בַחֲזוֹתָיו אֶת הַחלוּם הַזֶּה וְאֵת אֲשֶׁר יַעֲץ ה' לַעֲשׂוֹת וַיִּשְׁמַר אֶת הַדְּבָר בְּלִבּוֹ וַיִּבְקֶשׁ בְּכָל כַּחוֹ עַד הַלַּיְלָה לְדַעַת אֶת הַחלוּם.

פתרון החלום (תוספת ו) - ויאמר מרדכי מאת ה' היתה זאת, הן זכר אזכר את החלום... הנהר הזה היא אסתר... ושני התנינים אנכי והמן, והעמים המה אשר נאספו להכרית שם היהודים, ועמי הם בני ישראל... ויזכר אלהים את עמו ויצדק את נחלתו... והימים האלה בחודש אדר בארבעה עשר ובחמישה עשר יום בו יהיו להם לעצרת ולשמחה ולששון לפני אלהים לדרות עולם בקרב עמו ישראל.

חלום מרדכי, ספר יוסיפון (מהד' פלוסר, עמ' 48-54)

רק בימי אחשוורוש, כמעט אבד זכר יהודה מכל ממשלת פרס באיבת עמלקי אחד ושמו המן אשר גנב לב המלך אחשוורוש, ויתן לו ממשלה לעשות כרצונו בכל מלכותו ולהשמיד את זכר יהודה מכל ממשלת פרס על אשר לא קם מרדכי מלפניו איש יהודי מן הפרתמים אשר לבנימן, המה השועים גיבורי בנימן אשר עם מלכם שאול בשדה עמלקי ויכו את עמלק מכה רבה ועצומה מאד מחוילה בואכה שור, ארץ מהלך ימים רבים, וישליכו ארצה יותר מחמש מאות אלף פגרי מתים בעם עמלק, כל אלה במלחמת המלך שאול בעם עמלק כילה, רק שפך נפשות בכל ארץ עמלק אנשים ונשים וטף, על אלף אלפים עלה המנין, על כן שמר איבה האיש הזה אשר כתבנו המן בעם יהודה ועל כולם בשבט בנימן.

בימים ההם כשבת מרדכי בשער המלך, ויכר לחישת שני סריסי המלך... ויהי כהוכו הסריסים ונתלו על העץ, ויקצוף המן מאד על אשר נהרגו יועציו כי המה יועצי המן ויבקש המן להשמיד את כל זרע יהודה מתחת השמים.

ויכר מרדכי את מחשבת המן, ויזכור את החלום אשר ראה בשנה השנית למלך אחשוורוש, וירא בחלום והנה רעש גדול ורעם חזק מאד וקול בהלה על פני כל הארץ ופחד ורעד לכל יושביה. ויריעו שני תנינים גדולים זה לקראת זה למלחמה, וירוצו לקולם כל גויי הארץ, והנה ביניהם גוי אחד קטן, ויקומו כל הגוים ההם על הגוי הזה הקטן לאבד זכרו מעל הארץ, ויהי היום ההוא יום חושך ואפילה לכל העולם, ויצר לגוי הקטן מאד, ויצעקו אל ה', והתנינים נלחמים באכזריות חימה ואין מציל ואין מפריד בין שניהם. וירא מרדכי והנה מעיין מים קטן עובר בין שני התנינים האלה ויפרד ביניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים. והמעיין נתגדל ויהי לנחל שוטף כשטף ים הגדול הולך ושוטף בכל הארץ, וירא והנה זרחה השמש על הארץ ויהי אור על כל העולם, ויתרומם הגוי ההוא הקטן והגבוהים הושפלו ונעשה שלום ואמת בכל העולם.

ויהי מהיום ההוא והלאה, וישמור מרדכי בלבו את החלום אשר ראה. ויהי כי היצר לו המן, ויאמר מרדכי לאסתר המלכה בת דודו: הנה בא החלום אשר ספרתי לך בימי נעוריך. ועתה קומי ובקשי רחמים מאת אדון הרחמים ובאי לפני אחשוורוש וקדמי פניו ביופיך ועמדי על עמך ועל מולדתך.

שיעור 5: "ותלבש אסתר מלכות": דרמה ומדרש בכניסתה של אסתר לפני המלך

אסתר ה, 1-3

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֵד בַּחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב
עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבַּיִת. וַיְהִי כִרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עֹמֶדֶת בַּחֲצַר
נִשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו... וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה...

אסתר רבה, ט, א (מהד' תבורי עצמון, עמ' 163)

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת - בגדי יפיה ואת עדי תפארתה, ותקח עמה את שתי נערותיה. ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותסמוך עליה כחוק המלכות. והנערה השנית הולכת אחרי גברתה וסומכת עדיה לבלתי נגוע הזהב ארצה אשר עליה. ותצהיל פניה ותכס הדאגה אשר בלבה. ותבא בחצר הפנימית נכח המלך ותעמד לפניו. והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש זהב ואבן יקרה. וישא עיניו וירא אסתר עומדת למול פניו, ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה תורתו ותבא לפניו בלא קריאה. ותשא אסתר את עיניה, ותרא את פני המלך והנה עיניו כאש בוערת מרוב החמה אשר בלבו. ותכר המלכה את קצף המלך, ותתבהל מאד, ותפג רוחה, ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה. וירא אלהינו ויחמול על עמו, ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו, ויתן לה חן לפני המלך ויוסף יופי על יופיה והדר על הדרה. ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר, ויחבקה וינשקה וישלך זרועו על צוארה. ויאמר לה המלך: אסתר המלכה, למה תפחדי? כי הדת הזאת אשר סדרנו איננה מוטלת עליך, באשר את רעייתי וחברתי. ויאמר לה: מדוע, כאשר ראיתך, לא תדברי אלי? ותאמר אסתר: אדני המלך, כאשר ראיתך נבהלה נפשי מפני כבודך.

בבלי, מגילה טו ע"ב

וַתַּעֲמֵד בַּחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית - אמר רבי לוי: כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה, אמרה: אלי אלי למה עזבתני, שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון? או שמא על שקראתיו כלב, שנאמר "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי". חזרה וקראתו אריה, שנאמר "הושיעני מפי אריה".
וַיְהִי כִרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה - אמר רבי יוחנן: שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה: אחד שהגביה את צוארה, ואחד שמשך חוט של חסד עליה, ואחד שמתח את השרביט.

תהילים כב, 1-2

לְמַנְצַחַ עַל אֵילַת הַשָּׁחַר מְזֻמּוֹר לְדָוִד. אֵלֵי אֵלֵי לְמָה עֲזַבְתָּנִי רְחוֹק מִיִּשׁוּעָתִי דְבָרִי שְׁאֲגָתִי.

תהילים כב, 19-20

יַחְלְקוּ בְגָדֵי לָהֶם וְעַל לְבוּשֵׁי יַפְּיֵלוּ גֹרְלִי. וְאַתָּה ה' אֵל תִּרְחַק אֵילֹתַי לְעֲזָרְתִּי חוֹשָׁה.

מדרש תהילים, כב, ה

אֵלֵי אֵלֵי לְמָה עֲזַבְתָּנִי - יום ראשון אלי, ויום שיני אלי, יום שלישי למה עזבתני? וכיון שאמרה בקול גדול "אלי אלי למה עזבתני" מיד נענית.

מדרש תהילים כב, כד

אֵל תִּרְחַק מִמְּנִי כִּי צָרָה קְרוּבָה - אימתי? בשעה שגזר אחשוורוש להשמיד להרוג ולאבד, באותה שעה נכנסה אסתר שלא ברשות, שנאמר ותעמוד בחצר בית המלך. שבעה קנקלין היו למלך, נכנסה לקנקל ראשון ולשני ולשלישי, כיון שנכנסה לקנקל הרביעי, התחיל אחשוורוש מחרק ומכרכס בשיניו, אמר חבל על דמובדין ולא משתכחין, ושתי המלכה כמה חפצתי ובקשתי שתכנס לפני, ולא בקשה ליכנס, שנאמר ותמאן המלכה ושתי, וגזרתי עליה הריגה, וזו נכנסה כזונה שלא ברשות. עמדה לה באמצע קנקל הרביעי, הראשונים לא היו יכולין ליגע בה, שכבר עברה על רשותן, האחרונים לא היו יכולין ליגע בה, שעדיין לא עברה על רשות. ר' לוי בשם ר' חמא אמר, הוא שדוד סודר עליה תפילה בשעה שהעליונים והתחתונים מקלסין לפני הקדוש ברוך הוא הללויה הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים (תהלים קמח, א). באותה שעה אמרה אסתר אל תרחק ממני כי צרה קרובה כי אין עוזר.